

Çanakkale Yöresi Tahtacı Türkmenlerinde Tören, Kutlama ve Bayram

Gürkan ÇİL*

Özet

Bu çalışma Çanakkale yöresindeki Tahtacı Türkmenlerinin tören, kutlama ve bayram inanç ve pratiklerini konu edinmektedir. Tahtacıların birçok kültürel kodu içinde barındıran ve senkretik bir yapıya sahip topluluklar olduğunu, bununla birlikte zengin bir yaşam tarzını ifade ettiğini söyleyebiliriz. Çanakkale yöresindeki Tahtacı Türkmenleri'nin konu edindiğimiz başlıklarda benzer topluluklardan ayrıldığı noktaların olduğunu görmekteyiz. Sahip oldukları inanç temelini yüzyıllar boyunca nasıl devam ettirdiklerine dair cevaplarla hem sahada hem literatürde karşılaştığımızı söylemek mümkündür. Çalışmamız Çanakkale yöresindeki Tahtacı Türkmen kimliğinin sahip olduğu inanç bağlamında, yaşam döngüsü içerisinde geçirdiği tören, kutlama ve bayram pratiklerine bakıldığında "cem" olgusunun ve bu olgunun sahip olduğu temeli açıklamaktadır. Cem'in kökenine nasıl ve kimler tarafından gerçekleştirildiğine, çeşitlerine Tahtacı Türkmen kimliğinin tarihsel gelişimi içerisinde inanç örüntüsü entegrasyonunu bakımından nereden bulunduğunu açıklarken sosyo-kültürel pratikler ve bu pratiklere yüklenen kültürel anlam kodlarını görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Tahtacı Türkmenleri, Cem, Tören.

* Öğr. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gurkancil@comu.edu.tr

Abstract

This study is about the ceremonial, celebration and holiday beliefs and practices of Tahtacı Turkmens in Çanakkale region. We can say that Tahtacı are communities that contain many cultural codes and have a syncretic structure, and that they also express a rich lifestyle. We see that Tahtacı Turkmens in Çanakkale region have points where they differ from similar communities in the topics we have covered. It is possible to say that we have encountered answers to how they have continued their belief base for centuries both in the field and in the literature. Our study explains the “cem” phenomenon and the basis of this phenomenon when looking at the ceremonial, celebration and holiday practices that the Tahtacı Turkmen identity in Çanakkale region has in the context of belief, and the life cycle. While explaining the origin of Cem, how and by whom it is performed, its varieties, and where it is located in terms of the integration of the belief pattern within the historical development of Tahtacı Turkmen identity, we see the socio-cultural practices and the cultural meaning codes attributed to these practices.

Keywords: Alevism, Tahtacı Turkmens, Cem, Ceremony.

Giriş

Tahtacı Türkmenleri dendiğinde; ağaç işiyle uğraşan Türkmen toplulukları akla gelmektedir. Geçmişten günümüze yaptığı uğraş ile ismini almış bu toplulukların Horasan'dan Anadolu coğrafyasına geldiğini söylemek mümkündür. Çanakkale bölgesine İstanbul'un fethi öncesinde Fatih Sultan Mehmet tarafından yerleştirildikleri dair görüş mevcuttur. Ancak yörede bulunanların ifadelerine göre bu yerleştirilmenin diğer Türkmen obalarından olduğu söylenmektedir. Bu yöredeki toplulukların Kazdağ'ı ve çevresine yerleşmelerinin İstanbul'un fethinden önce olduğu ifade edilmektedir. Bu konuya dair en önemli verinin ise fetihden çok öncesine ait mezar taşları olduğu ifade edilmektedir (Çil, 2024).

Dini İçerikli Törenler

Erkan

Ayin-i cem Anadolu'nun dört bir yanına dağılmış Alevi topluluklarında en önemli sosyal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel benliğin toplumsal benliğe dönüşüğü, kolektivizmin ziyadesiyle yaşandığı, her bireyin toplumun tamamı olduğu "bütün"den daha önemli bir şeyin olmadığı mistik bir durumu ifade etmektedir. Bu mistik birlik ve beraberlik Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenlerinde de yaşam döngüsü içerisinde kendisini göstermektedir. Horasan'dan Ege kıyılarına taşıdığı semah, onun bin yıllık hem batın hem zahir yolculuğunun öyküsüdür (Küçük, 1995: 68)

Cem Töreninin İnanç Temeli

Selçuk (2008: 120) Tahtacılar'a göre cem töreninin kökeni kırklar meclisine¹ dayandığını ifade etmiştir. Alevi inancının temel motifi 'Kırklar', Tahtacı erkânının da kaynağını oluşturur (Küçük, 1995: 70).

Cem Töreni

"Cem" Arapça kökenli bir kelime olup kısaca "toplanma, bir araya gelme" manasına gelir. "Cem töreni" ya da "Ayin-i cem" terimleri ise "toplantı töresi, bir araya gelme biçimi ve geleneği" anlamlarına gelir (Bozkurt, 2005: 221).

Esat Korkmaz'a (2008: 208) göre Cem ve Şamanizm ilişkisi şöyle ifade edilmektedir: "*Bilindiği gibi 'Ayin-i cem', Aleviliğin temel ibadet kurumudur. Bilimsel açıdan ele alındığında bunun da tıpkı dedelik gibi, Türkler arasındaki eski Şamanist geleneklerle sıkı sıkıya ilgili bulunduğunu görürüz. Nitekim bilimsel çalışmalar 'ayin-i*

1 Tahtacılar, cem töreninin menşeyini kırklar meclisinin oluşturduğuna inanırlar. Tahtacıların inancına göre Hz. Muhammed Miraç'ta, Allah (C.C.) ile görüşükten sonra dönüşte bir eve rastlar. Hz. Muhammed evin kapısını çalınca, içeriden kimsiniz diye sorarlar. Hz. Muhammed; "Ben Allah'ın Peygamberi Muhammed'im" diye cevap vermesi üzerine evin içinden; "Burada Peygamberliğe ve Ben'e ihtiyaç yoktur" tarzında bir cevap gelir. Bu karşılıklı konuşma ikinci defa tekrarlandığında Allah, Hz. Muhammed'e *edna kulum* diye cevap vermesini öğütler. Üçüncü defa kapıyı çalıp kim olduğu sorulduğunda Hz. Muhammed *edna kulum* diye cevap verir. Bunun üzerine içeriye girmesine izin verilir. O içeridekileri tanıyamamıştır. Hz. Muhammed kim olduklarını sorduğunda içeridekiler, *biz kırklarız. Birimiz kırk, kırkımız birdir* diye cevap verir. Hz. Muhammed "bunu ispatlayın" der. Hz. Ali bileğini neşterle kesince hepsinin bileğinden kan akar. Hz. Muhammed orada bulunanların otuz dokuz kişi olduğunu söyler. Oradakiler *Selman*'ın çarşidan üzüm almaya gittiğini söylerler. O anda pencereden içeriye bir damla kan akar bu Selman'ın kanıdır. Selman sadece bir üzüm tanesi getirmiştir. Burada Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi ve diğerlerini tanımıştır. Peygamber üzüm tanesini ezer, dolu yapar. Doluyu kırklardan birisi içince, oradakilerin hepsi mest olur ve kendilerinden geçerler. Hepsî *semah* dönmeye başlarlar. Peygamber de semah dönmek için ayağa kalktığında başlığı yere düşer. Bunu alıp kırk parçaya bölerler ve bellerine kuşak yaparlar. Tahtacılar, cem ve cem ayininde içilen *dolunun*, dönülen *semahın* menşeyini yukarıda anlatılan kırklar meclisinin oluşturduğuna inanırlar.

cem'in İslâm'dan önce Orta Asya'da Türklerin sürekli olarak belli zamanlarda Şaman'ın yönetiminde icra ettikleri 'ritüel nitelikli kımız içme' töreninin bir devamı olduğunu göstermiştir... Bu kımız ritüeli, belirlenen günün gecesinde, şamanın çadırında yapılırdı. Törene yalnızca evli çiftler katılabilirlerdi. Şaman kopuz refakatinde dualar okur, bu arada törene katılanlara kımız sunulurdu. Tören gece geç vakte kadar sürer, sonra herkes kendi çadırına çekilirdi. Görüldüğü gibi bu tören ayin-i cemin esasını çok iyi gösteriyor.

Daha sonra bu Şamanist ritüele Budist ve Maniheizt unsurları da katılmıştır ki Alevilikteki ikrar ayini ve musahiplik ayin-i cemi hemen hemen bütünüyle bunların izini taşır.”

Buradan hareketle cem töreninin sadece İslami unsurları içeren ve mitolojisine kadar giden bir ibadet kurumu olarak görülmemektedir. Cem için Şamanist, Budist ve hatta Maniheizt unsurları da içeriyor diyebiliriz.

Mehmet Keskin(1997: 81) Çanakkale Tahtacı Türkmenleri'ne ait çalışmasında: *Yöremiz Türkmenleri çeşitli adetlere bağlı olarak meydana geçme töreni yapmaktadırlar. Ancak, diğer Alevi zümrelerince de en önemli dini tören olarak kabul edilen ve yöremiz Türkmenlerince de meydana geçme töreninden farklı olarak “Cem” diye ifade edilen “On iki Hizmet”in yerine getirildiği, mutlaka bir hayvanın kurban edildiği “Görgü Cemi” vardır. Görüştüğüm kimselerin, 20-25 senedir tam manasıyla yapılmadığını söyledikleri bu törenlerde köyde bulunan herkesin görgüleri yapılır, ikrarları alınır.*

Cem Törenindeki Görevliler

Tahtacılar, cem töreninde yerine getirilen görevlere “*on iki hizmet*” demektedirler. Ayrıca, bahsedilen görevleri yapan kişilere “*on iki hizmet sahibi*” adını verirler.

Çanakkale yöresinde “on iki hizmet” görevlileri şu şekilde anılmaktadır (Keskin, 1997: 79).

Dede: Töreni yönetir. Mürşiddir.

Baba (Rehber): Dedenin yardımcısıdır. Ceme katılanlara yardımcı olur.

Sazendar: Saz (bağlama) çalar, nefes okur.

Sakka: Dede tarafından okunmuş su dağıtır.

Delilci: Çıralık'ı yakar; meydanın aydınlatılmasıyla görevlidir.

Şemsi: Dolu'yu sunar.

Kurbancı: Kurbanı keser, hazırlar, pişirir.

Kütükçü: Kurban etinin ve yemeklerin pişirilmesi için gereken odunları temin eder.

Pervane (Bekçi): Kapı önünde ve evin etrafında koruma, gözetme, kollama görevi yapar.

Süpürgeci: Sofra kalktığında meydanın süpürülüp temizlenmesi ile görevlidir.

Gözcü: İçeriği kontrol eder, düzeni, sükuneti sağlar.

Salman: Her hafta cuma günleri köy halkından isteyenleri tıraş etmekle görevlendirilir.

Cem Töreninin Çeşitleri

Meydandan Geçme

Yılda bir kez yapılan bu cem cuma günü gerçekleşmektedir, yalnızca musahip tutmuş ve ikrar vermiş çiftler katılabilmektedir. Bu tören öncesinde kesilecek Ceb-rail ve dolu için ortak bir para toplanır. Dede, kurban hayırlısını verip kurbancıya teslim eder. Dede delil yakıldıktan sonra eşige, delile ardından getirilen döşeğe niyaz eder. Sonrasında sırasıyla süpürgeci ve selman görevlerini yerine getirirler. İlk olarak musahipliler arkasından da ikrarlı talipler döşeğe, delile ve dedeye niyaz ederler. Talipler dar'a durduktan sonra eğer cemdeki diğer kişilerin bir şikayeti yoksa dede dar hayırlısını verip dua okur. Musahipli ve ikrarlı çiftler birbirleriyle niyazlaşıp yerlerine geçer. Duvaz imam eşliğinde semah dönülür ve sonrasında kesilen kurbanlar dağıtılır, yemek yenir. Dede sofraya duasını okuduktan sonra meydandan geçme cemi tamamlanmış olur. Tahtacılar meydandan geçme töreni ile ikrarların yenilediklerine inanırlar (Mecek, 2014: 21).

Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenlerinde de meydan cemi şu şekilde gerçekleşmektedir (Çil, 2024: 114):

“Dede posta oturur, delil yanar, Şemsi duasını okur, Şemsinin bacısı üç sefer dolu ikram eder. Döşeğin üzerindeki, ‘yatan, oturan’ denir. Sazender üç nefes söyler, sazenderin sözüyle herkes hizmetleri yerine getirir. En son hizmet olarak ‘yele’ diye maniyle bağlanır.

Ana bacı döşek getirir ‘Erenler hü döşek getirdim’ üç kere söyler. Musahipler döşeğin üzerinde el öper, önce dedenin sonra da döşeği getirenin elini öper, döşekten dışarı çıkamaz. Döşeği kaldırmak için kurban sahibi para koyar, Ana bacı döşeği kaldırmak için dedenin paradan ona da verilir. İki parçaya bölünür küçük para Dericiyle Ana bacı ‘ya verilir sonra cem bağlanır.’”

“Cemin amacı Sünni kardeşlerimiz ihrama bürünüyor ya onun gibi bizde ihrama bürünürüz, biz o ihrama inanırız, ona bürünmek zorundayız.”

Doğru şekilde yaşamak, bireysel olduğu kadar toplumsal boyutlar içeren “Meydan Görmek” kavramı ile ilişkilendirilebilir ki, meydan görmek, bireysel düzeyde etik, toplumsal boyutta ise ahlaki tavır alış, düşünüş, yapıp ediş ve sorumluluklar ile ilişkilendirilmiş, yorum çerçevelerine dayalı görünmektedir (Uluocak, 2014: 60).

Alevilikte Dört Kapı-Kırk Makam

Kâmil insan olmakla ilişkili bu kavramın kökeninin Hacı Bektaş Veli olduğu dü-

şünülmektedir. Ona göre “Kul Tanrı’ya kırk makamda erer, ulaşır, dost olur”. Bu ilkeler sonucunda insan olgunluğa ulaşır. Şeriat anadan doğmak, tarikat ikrar vermek, marifet nefsini bilmek, hakikat Hakk’ı özünde bulmak yollarıdır (Yaman, 2012: 224).

Yaman (2012: 224-226) dört kapı ve her birinin altındaki on makamı şu şekilde sıralamıştır:

Şeriat Kapısı'nın Makamları	Tarikat Kapısının Makamları	Marifet Kapısı'nın Makamları	Hakikat Kapısı'nın Makamları
1. İman etmek,	1. Tövbe etmek,	1. Edepli olmak,	1. Alçak gönüllü olmak,
2. İlim öğrenmek,	2. Müşidın öğütlerine uymak,	2. Bencillik, kin ve garezden uzak olmak,	2. Kimsenin ayıbını görmemek,
3. İbadet etmek,	3. Temiz giyinmek,	3. Perhiz kârlık,	3. Yapabileceğin hiçbir iyiliği esirgememek,
4. Haramdan uzaklaşmak,	4. İyilik yolunda savaşmak,	4. Sabır ve kanaat,	4. Allah'ın her yarattığını sevmek,
5. Ailesine faydalı olmak,	5. Hizmet etmeyi sevmek,	5. Haya,	5. Tüm insanları bir görmek,
6. Çevreye zarar vermemek,	6. Haksızlıktan korkmak,	6. Cömertlik,	6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek,
7. Peygamberin emirlerine uymak,	7. Ümitsizliğe düşmemek,	7. İlim,	7. Gerçeği gizlememek,
8. Şefkatli olmak,	8. İbret almak,	8. Hoşgörü,	8. Manayı bilmek,
9. Temiz olmak,	9. Nimet dağıtmak,	9. Özünü bilmek,	9. Tanrısal sırrı öğrenmek,
10. Yaramaz işlerden sakınmak.	10. Özünü fakir görmek.	10. Ariflik	10. Tanrısal varlığa ulaşmak.

Tahtacıda Dört Kapı

Tahtacı Aleviliğinde musahiplik, aşinalık, peşinelik ve çığıldaşlık sırasıyla dört kapıyı simgeler (Küçük, 1995: 73).

Musahiplik

Musahiplik diğer Alevi topluluklarında olduğu gibi Tahtacı Türkmenlerinde de en önemli kurumlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Musahip olmak için gerçekleştirilen cem en büyük ve saygın törenlerden kabul edilmektedir. “Yol kardeşliği” ya da “Ahiret kardeşliği” olarak da isimlendirilmektedir. Bu törene katılacakların evli olması beklenir, evli olmayanlar isteseler dahi katılamazlar. Musahipliğin kökeni Melikoff (1993)’un tespitlerinde Türk-Moğol toplumlarındaki “anda” adetine, Kaşgarlı Mahmud’un Divanı’ndaki “biste” kavramına dayandırılmaktadır. Ahilik ile de bağlantısı olduğu düşünülmekte ve bunların yanı sıra Orta Asya’ya dayandığı, Zerdüştlük ile ilişkisi olduğu, Hz. Muhammed’in Ensar ve Muhacirleri kardeş (musahib) yapması ile ilişkilendirildiği, İslamiyet’in ilk zamanlarında Hz. Muhammed’in inşa ettiği “muahat” kurumuna dayandığı gibi birçok değerlendirme mevcuttur (Üçer, 2011: 50-63).

Çanakale yöresi Tahtacı Türkmenlerinde musahiplik şu şekilde ifade edilmiştir (Çil, 2024: 112-113):

“Bizde ‘akışlık’ diye geçer. Manası kardeşliktir. Akış olduğun kişinin ailesiyle evlilik ortadan kalkar. Birbirleri arasında abi, kardeşlik başlar. Karşılıklı olarak birbirlerinin babalarına baba, annelerine de anne denir. Çok yakınından musahip olmaz, yedi gömlek ayrı olacaktırlar.”

“Kadınlar’ın ‘cem’e ilk katıldıkları zaman ikrar alındığı yani evlilikten önce, sonra musahiplik cemi var girdikleri daha sonra hizmet tutarlar cemlerde, gerçi eskiden, biz gençken kızlarla, delikanlılar için ayrı cem de olurdu, şimdi yapılmıyor.”

Aşinalık

Tahtacılarda musahiplikten sonraki giriş ritüelidir. Aynı zamanda aşinalık, dört kapıdan ikincisini oluşturur. Aşına olabilmek için ailenin musahipli olması gerekir. Aşına olacak musahiplerin başa baş (öz) kurbanı kesilmiş olmalıdır. Musahiplikten sonra başa baş (öz) kurbanı kesilmemiş olanlar aşına olamazlar (Selçuk, 2008: 154).

Peşinelik

Aşinalık ritüelinden sonraki giriş törenidir. Dört kapıdan üçüncüsünü oluşturur. Peşine olabilmek için iki ailenin aşinalı olması gerekir. Peşinelik töreninin yapılabilmesi için Dede ve en az bir çiftin peşineli olması gerekir.

Peşinelik töreni musahiplik töreniyle aynı gecede, aşına olacaklar varsa onların törenleri bittikten sonra, yoksa musahiplilerin posttan kalkmalarından sonra yapılır (Selçuk, 2008: 154-155).

Çiğildaş(Çiğildeş)

Peşinelik ritüelinden sonraki uygulamadır. Kişi ancak çiğildaş olduktan sonra *in-san-ı kâmil* olabilmektedir (Aytekin, 1958: 49-50).

İkrar Alma-Verme

“İkrar,” Tahtacılar ve diğer Alevi topluluklarında, Alevilik yoluna girmek isteyen tâlibin, müşhidin nasihat ve telkinlerini kabul ederek, bu yolun tüm kurallarına uyacağına dair verdiği sözdür (Eröz, 1977: 139).

Tahtacılar arasında, yalnızca ikrar vermiş kişiler güvenilir ve “eline, diline, beline” sahip çıkan tam bir Alevi olarak kabul edilir. Ancak günümüzde birçok kişinin bu ikrarı vermediği belirtilmektedir (Mecek, 2014: 21).

Ocak Kazma

Dede, elinde kazmayla ocağın önünde çömelir. Yeni evin sahibi damat, ocağın sağında dar durur. Dede “Ya Allah” deyip kazma ile önce ocağın sağma, “Ya Muhammet” deyip soluna ve “Ya Ali” deyip ortasına vurur yavaşça ve ocak hayırlısını okur:

“Allah, Allah, Allah! La ilahe illallah. Muhammet Resulallah. Aliyyiil veliyullah. Müşhidi kâmilullah. La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar. Evi ocağı şen, nasibi ayn, kısmeti gür, ocağı kadim ola. Tuttuğu ileri gide. Şah-ı Merdan yardımcısı ola. Gerçekler demine hüü!”

Ev sahibi olan talip ocağın önünden kalkan dedenin elini öper. Sonra evin ilk kurbanı kesilir ve bu ocakta pişirilir. Dolu üçlenir, sofralar kurulur (Küçük, 1995: 171).

Dolular içilir ve kurulan sofrada pişirilen kurbanın eti yenilir. En sonunda dede bir sofraya duası verir ve böylece “ocak kazma” adı verilen tören sonlanmış olur.

Ramazan ve Kurban Bayramları

Tahtacılar üzerine yapılan araştırmalara göre, Ramazan ayında oruç tutmayan Tahtacılar, Ramazan Bayramı’nı Sünniler gibi kutlarlar. Ayrıca, Ramazan ve Kurban Bayramı sabahlarında bayram namazına katılırlar. Kurban Bayramı, Zilhicce ayının 10. gününe denk gelir ve Tahtacılar da bu bayramda kurban kesme ritüelini Sünni Müslümanlarla benzer şekilde uygularlar. Kurban Bayramı’nda kurban kesme geleneğini, Hz. İbrahim’in oğlunu Allah’a kurban etmeye çalıştığı sırada, Allah’ın Cebrail aracılığıyla bir koç göndererek oğlunun yerine bu koçun kurban edilmesini emretmesiyle ilişkilendirirler (Mecek, 2014: 24; Ergin, 2004: 78).

Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenlerinde de Ramazan ve Kurban Bayramı adetleri önemli bir farklılık göstermez. Bayram sabahı erkenden kalkılır. Erkekler, yakın köylerden birindeki camiye- yöremizde birkaç köy dışında Türkmen köylerinde cami yoktur- giderek bayram namazı kılarlar. Namaz sonrası oradakilerle ve birbirleriyle bayramlaşarak evlerine dönerler. Kurban Bayramı’nda kurban kesilir. Daha çok koç, teke; kimileri de birkaç kişi beraber dana kurban ederler. Köyde kurbanı usulünce duasıyla kesmeyi bilen belli kişiler vardır. Herkes kurbanını onlara kestirir. Bilen aileler daha sonra hayvanın derisini yüzme ve pay etme işini kendileri yaparlar (Keskin, 1997: 89).

Kurban Çeşitleri

Kurban, büyümlü bir güç olarak mitolojik düşünceyle yaşayan insanın ruhuna rahatlık getiren bir inanç olarak görölmektedir. Araştırmacılara göre eski Türk yazılarında bu, “ölüm” anlamıyla ilişkilendirilen “kergek” sözünden gelir. Kırgız-Kazak Türkleri ise kurban töreni için “hudayi” sözcüğü kullanmaktadırlar. Birçok araştırmacıya göre köken olarak Farsça olduğu düşüncesi yaygındır. Eski Türkler kötü ruhlardan korunmak amacıyla kurban keserlerdi. Hunlar çağında da kurbanlar, atalara, gökyüzüne, yeryüzüne, ruhlara ve Tanrı’ya verilir. Eski Türkler ilahi varlıklara yakınlık kurabilmek için ruhlara kurban verirlerdi (Beydili, 2005: 349).

Mecek (2014: 26) Tahtacılar arasında tespit edilen kurban çeşitlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kurban Bayramı için sunulan kurbanlar; ikrar alma ve musahiplik cemlerinde kesilen kurbanlar; ocak kazma töreninde sunulan kurbanlar, pay kurbanı ve ölüm ile ilgili kurbanlar; düğünlerde kesilen kurban, adak adama sonucunda kesilen kurban; Nevruz ve Hıdırellez kurbanları; düşkünlüğün kaldırılması için sunulan kurbanlardır.

Çıblak (2005: 152) ise tahtacılar da kurbanı önce kanlı ve kansız olarak ikiye ayırmakta. Amaçlarına göre de “istenilen şeyi elde etmek için işin başında sunulan kurbanlar”, “adağ kurbanları” ve “doğüstü güç ve güçlerle barışıklığı sürdürmek için sunulan kurbanlar” olarak sınıflamıştır.

3. Bereket Törenleri

3.1. Nevruz

Eski zamanlardan beri Türklerin ulusal-dinsel özellikli bayramı olarak kutlanan “Nevruz”, Yeni Gün Bayramı, Bahar Bayramı ve Yaz Bayramı olarak da bilinir. Türklerin hayat felsefesinden ve doğa düşüncesinden doğmuş olan Nevruz Bayramı’nın her gelişini coşkulu bir şekilde karşılanmaktadır. Divan-ı Lügat-it Türk’te baharın gelişini, mitolojik metinlerde yaratılışın ilk günü, on iki hayvanlı Türk takviminde yılın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sözcüğün aslı Farsça’da “yeni gün” anlamına gelen “nev-ruz”dan gelmektedir (Beydili, 2005: 430).

Alevilerce “Sultan Nevruz” olarak adlandırılan, ilkbaharın başlangıcı ve Hz. Ali’nin doğumu olarak sayılan önemli bir gündür Nevruz. Bunun yanı sıra Nevruz Tanrı’nın dünyayı yarattığı gün, Gadir-hum’da Hz. Muhammed’in Hz. Ali’yi yerine vekil tayin ettiği gün ve baharın başlangıcı olarak da kabul edilir. Pek çok Alevi topluluğunda Sultan Nevruz akşamı cem yapılmaktadır (Yaman, 2012: 238).

3.2. Hıdırellez

Hıdırellez Tahtacı için umuttur. Heyecanı haftalar önce başlar. Beş Mayıs’ı altıya bağlayan gece, sabaha karşı Hızır ve İlyas peygamberin bir su başında buluşacağına inanılır. Tahtacı köyün de Hıdırellez sabahı henüz gün doğmadan uyanır insanlar ve kırlara çiçek toplamaya giderler. Kapılara çiçekler asılır evler süslenir, Kırk bir çeşit

çiçek olmalıdır her demette. Hızır karalar, İlyas sular bekçisidir. Her sene su kenarında buluşurlar ya, şöyle bir selamlaşıp ayrılırlar gene. Dilekler tutulur. Çocuğu olmayan bezden bebek bağlar kutsal ağaçlara. Ya da o akşam bir taşın altına demir para koyar. Sabah koşup taşın basma gider. Eğer altında karınca varsa bu bütün yıl 'işlerin' iyiye gideceğine işaret sayılır. Ev isteyen taşlardan, çamurdan küçücük bir ev yapar ağacın dibine. Ye artık ölümü isteyen kocamış Tahtacı bir mezar yapar kendisine. Oduna gidilmez o gün. Katırlara, eşeklere semer vurulmaz. Yularları çözüdür, kırlara bırakılır özgürce.

“Hıdrellez” terimi, halk arasında Hızır ve İlyas peygamberlerin isimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. İnanışa göre, 6 Mayıs günü karaların koruyucusu Hızır peygamber ile denizlerin koruyucusu İlyas peygamber bir araya gelir. Hıdrellez günü, bu buluşmanın gerçekleştiği gün kabul edilerek kışın bitişi ve yazın başlangıcı olarak kutlanır (Ocak 2012: 145-148).

Tahtacılar arasında Hıdrellez büyük bir bayram coşkusuyula kutlanır. Onlara göre, Hıdrellez sabahı erkenden kalkıp çiğ damlalarıyla yüzünü yıkayan ve dilek dileyen kişinin dileği gerçekleşir (Mecek, 2014: 29).

Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenlerinde de mayıs ayının 6., 7. ve 8. günlerinde üç gün kutlanmaktadır (Keskin, 1997: 92).

Birinci gün: Herkes köydedir. Birbiri ile bayramlaşır. Çocuklar diğer bayramlarda olduğu gibi çerez toplar, büyüklerin ellerini öperler. “Bayramınız hayırlı olsun” denir.

İkinci gün: O günün hazırlığı akşamdan yapılmıştır. Sabah son hazırlıklar yapılır; beraberlerinde götürecekleri yiyecek, içecek ve diğer malzemeler kontrol edilir. Herkes kendi aile fertleriyle birlikte yanlarına aldıkları malzemeler ve kesmek üzere getirdikleri bir oğlakla köy mezarlığına giderler. Herkes kendi aile mezarlığının başında bulunur. Bilenler Fatiha ve dualar okurlar.

Üçüncü gün: Dede (yatır) günü de denir. Köy halkı, kendilerine en yakın ve uygun bir yerdeki “yatır” başına gider. Mumlar yakılır, dikilir; bilenler dua okurlar. Bu defa kuzular kesilir. Maddi imkanlara göre iki aile beraber bir kuzu kesip pay edebilirler. Burası her yıl gelinen bir yerdir. Burada da herkesin bir ocağı vardır. Etlar yenir, gençler oyunlar oynarlar, güreş, koşu v.b. yarışmalar yapabilirler.

Türkmenler, hıdrellez adetlerine en güzel, en temiz giysileriyle, özellikle kadınlar ve kız çocukları geleneksel kıyafetleriyle katılırlar.

Sonuç

Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenleri'nin tören, kutlama ve bayram inançlarına ve bu inançlara bağlı pratiklere bakıldığında Alevilik inancının önemli pratiklerine sahip oldukları söylenebilir. Senkretik bir unsura sahip bu topluluklar Şamanizm ve İslam öncesi Türk ritüellerini de içerisinde barındırmaktadır. Burada İslam inancı ile

birlikte kültürel miras olarak taşıdıkları inancın nasıl harmanlandığını görebilmekteyiz. Cem töreninin Alevi toplulukları açısından sosyal ve dini bir kurum olduğunu Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenleri'nin de bu ritüele dair bu topluluklarla büyük ölçüde benzerlik taşıdığını ifade etmekle beraber bir takım farklı uygulamaların olduğunu da söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; Tahtacı kültür ve gelenekleri çoğu özellikleriyle aynı pratikleri içerisinde barındırmaktadır, fakat yöresel farklılıklarında ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Tarihsel süreç açısından incelendiğinde Tahtacılar da kendi gelenek, görenek ve inanç sistemlerini büyük ölçüde korumakla beraber, bazı pratiklerini toplumsal şartlar nedeniyle kaybetmişlerdir. Kendi adlarını aldıkları ekonomik faaliyetleri de toplumsal gelişmenin bir kurbanı olmuştur ve günümüzde bu faaliyetleri sürdüren çok az Tahtacı topluluğu kalmıştır. İnanç pratiklerini de günümüz şehir hayatında tam olarak yerine getiremediklerini de ifade etmek de yanlış olmayacaktır. Son tahlilde Çanakkale yöresi Tahtacı Türkmenleri'nin çok büyük bir kültürel mirası Horasan'dan günümüze kadar taşıyan önemli bir Türkmen topluluğu olduğunu unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Aytekin, S. (1958). *Buyruk*. Emek Yayınevi: Ankara.
- Beydili, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Kitap-Yayın: Ankara.
- Bozkurt, F. (2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*. Kapı Yayınları: İstanbul.
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları*. Ürün Yayınları: Ankara.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. TDK Yayınları: Ankara.
- Eröz, M. (1977). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. Otağ Matbaacılık: İstanbul.
- Keskin M. (1997). Çanakkale Yöresinde Türkmen Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Saha Çalışması). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Korkmaz, E. (2008). *Anadolu Aleviliği*. Berfin Yayınları: İstanbul.
- Küçük, M. (1995). *Horasan’dan İzmir Kıyılarına Cemaat-i Tahtacıyan*. Nefes Yayınları: İstanbul.
- Mecek S. (2014). Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Mélikoff, İ. (1993). *Uyur İdik Uyardılar; Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. T. Alptekin (çev.). Cem Yayınevi: İstanbul
- Ocak, A. Y. (2012). *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. Kambalçı Yayıncılık: İstanbul.
- Selçuk, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Uluocak, Ş. (2014). “Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde ‘Hakka Yürümek’”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (71), 55-82.
- Üçer, C. (2011). *Alevilikte Musahiblik*. Araştırma Yayınları: Ankara.
- Yaman, A. (2012). *Alevilik-Kızılbaşlık Tarihi*. Kalipso Lüks Yayınları: İstanbul.